

**BANYÁR JÓZSEF–GÁL RÓBERT IVÁN–
MÉSZÁROS JÓZSEF**

Egy gyermeknevelés-függő nyugdíjrendszer körvonalai

Az alábbiakban bemutatjuk, milyen elvek alapján működhet egy gyermeknevelés-függő nyugdíjrendszer és egy reformtervezetnek milyen kérdésekre kell válaszokat adni ahhoz, hogy ezek az elvek a gyakorlatba átültethetők legyenek. Megállapításunk az, hogy bár az itt körvonalazott rendszer sok lényeges ponton más elveken nyugszik, mint az a nyugdíjrendszer, amelyhez hozzászoktunk, az átállás valójában nem különösen bonyolult.

BEVEZETÉS

Az alábbi vázlat a gyermeknevelés-függő nyugdíjrendszer működésének egy lehetséges leírását adja. Tekinthető reformtervezetnek, amely – reformtervezethez illően – egy sor kompromisszumot tartalmaz annak érdekében, hogy az elmozdulás a mai, többé-kevésbé járulékfizetés-függő rendszertől minél egyszerűbb legyen.

A gyermeknevelés-függő rendszer melletti érvkésztlet két, könnyen igazolható megállapításból indul ki. Egyfelől abból, hogy a mai nyugdíjakat múltbéli emberitőke-beruházások (a mai járulékfizetők felnevelésére tett erőfeszítések) alapozták meg, tették kifizethetővé, a jövő nyugdíjai pedig a mai és későbbi emberitőke-beruházásoktól függenek. Más szóval a fedezetlennek gondolt nyugdíjrendszer valójában nem fedezetlen, csak épp nem fizikai, hanem emberi tőkében tartja a fedezetét – igaz, mai változatában az ígéretek („kötelezettségek”) és a fedezet („eszközök”) nem igazodnak egymáshoz, erre nincs is semmiféle mechanizmus benne, s az ígéretek kezdik nagymértékben meghaladni a fedezetet). Másfelől pedig abból, hogy minden társadalmi szerepvállalás, családtámogatások és közoktatás ellenére a gyermeknevelés terhe elsősorban a szülőkre hárul. Akik ebből nagyobb részt vállalnak, azok nagyobb hozzájárulást tesznek a nyugdíjrendszer emberitőke-fedezetéhez.

Először bemutatjuk a gyermeknevelés-függő rendszer mellett szóló érveket, és kitérünk a témában zajló viták főbb pontjaira. Majd 64 pontba szedve leírjuk, milyen elemekből áll össze a javasolt nyugdíjrendszer; milyen források finanszírozzák; milyen mechanizmusok garantálják keresztmetszeti és hosszmetzeti egyensúlyát; milyen módon írja jóvá a gyermeknevelési erőfeszítéseket, és miként kezeli a gyermeknevelés során felmerülő változatos élethelyzeteket.

A GYERMEKNEVELÉS SZERINTI NYUGDÍJRENDSZER

Elsőként a Bevezetésben megnevezett két empirikus állítást járjuk körbe, majd röviden összefoglaljuk a gyermeknevelés-függő rendszerrel szemben felhozott kritikákat, illetve ezekkel szembeni ellenérveket.

A folyó finanszírozású nyugdíjrendszer nyugdíjainak emberitőke-fedezete van

A folyó finanszírozású (közkeletű, de pontatlanabb nevén felosztó-kirovó) nyugdíjrendszerben a kifizethető nyugdíjak a jogszabályoktól és a kormányzati kötelezettségvállalástól függetlenül azon múlnak, hogy van-e elég járulékfizető korú, ha van, egészségi állapotuk engedi-e, hogy dolgozzanak, és van-e olyan képzettségük, amivel munkát találnak. Vagyis, hogy rendelkezésre áll-e elegendő keresőképesség, kis leegyszerűsítéssel emberi tőke. Ez a megállapítás tulajdonképpen magától értetődő. Az alábbiakban ezért először azt tisztázzuk, hogy egy ennyire nyilvánvaló kijelentés miért nem rögzült a szakirodalomban a mai napig, és miért van még mindig használatban a fedezetlen nyugdíjrendszer kifejezés.

Az 1930-as évek eleji gazdasági válság és a világháborús pusztítások kézzel foghatóvá tették a fizikai tőkével fedezett nyugdíjrendszer sérülékenységét, és elvezettek a folyó finanszírozású rendszerek kidolgozásához. E rendszerek utólagos elméleti megalapozása *Samuelson* [1958] úttörő tanulmányához köthető. Samuelson azt igazolja, hogy a kormányzati elkötelezettségbe vetett bizalom és a kellően hosszú időperspektíva elegendő egy tőkefelhalmozás (értsd: fizikai tőke felhalmozása) nélküli nyugdíjrendszer működéséhez. Mind a szerző, mind kortárs olvasói számára az írás kontextusa a piac *versus* állam vita. Samuelson az erős állam mellett érvel, kimutatván, hogy az időskori jövedelembiztonság garantálásához nincs szükség tőkepiacra, elég az állam. Ez okozza, hogy mind követői, mind ellenzői számára

lényegtelen, hogy a modellben az új generációk belépése a nyugdíjrendszerbe exogén. Az új belépők születése és felnevelésük költségei elintézhetők két egyszerű, a termékenységre és a termelékenységre vonatkozó feltevéssel. A kérdés nem az, hogy miből származnak a jövőben kifizethető nyugdíjak, vagyis hogy miként jön létre a járulékfizető kapacitás. Samuelson számára az a kérdés, hogy a mindegy miből keletkező erőforrásokat milyen intézményrendszer képes a leghatékonyabban kezelni.

Mindaddig, amíg a rendszer beérési szakaszban van, vagy amíg nem ütközik bele a csökkenő termékenységből fakadó korlátokba, és – különösen – amíg világossá nem válik, hogy a termékenység csökkenése nem is teljesen független az említett exogenitási feltevéstől,¹ ezt az elméleti egyszerűsítést fenn lehet tartani. A beérési szakasz lezárulta, a termékenység visszaesése azonban máshova helyezi a kérdés súlypontját. Az természetesen mindig is nyilvánvaló volt, hogy a folyó finanszírozású nyugdíjrendszer erőforrásai nem a természet adományai. A mai járulékfizetőket a mai nyugdíjasok nevelték fel, az ő nyugdíjukat azok fogják kifizetni, akiket ma ők nevelnek. A generációk közötti két ellentétes irányú transzferlánc – az aktív korúaktól az idősek felé és az aktív korúaktól a gyermekek felé folyó két áramlás – elemei nem függetlenek egymástól. Ez az összefüggés azonban csak akkor válik fontossá, amikor az erőforrások elégtelenek lesznek, és a rendszer az új nyugdíjasoknak már csak kedvezőtlenebb feltételeket tud kínálni, mint a régieknek.

Ha viszont a kérdés többé nem az, hogy az állami kötelezettségvállalás helyettesíti-e a tőkefelhalmozást, hanem az, hogy fenntartható-e a rendszer,² akkor még fogalmi egyszerűsítésként sem nevezhetjük fedezet nélkülinek a folyó finanszírozású szisztémát. Innentől a különbség nem fedezett vagy fedezetlen, hanem fizikai tőkével vagy emberi tőkével fedezett rendszerek között van. A folyó finanszírozású nyugdíjrendszer új modelljéhez *Cigno* [1993] a család közgazdaságtanából, *Rangel* [2003] pedig az ellentétes irányba futó intergenerációs transzferáramok játékelméleti modelljéből

¹ A témával kapcsolatos szakirodalom szinte egyöntetű álláspontja szerint a folyó finanszírozású nyugdíjrendszer csökkenti a termékenységet. A 2001 előtti szakirodalmat szemlézi *Gál* [2003], az azóta íródott tanulmányokat *Galasso–Gatti–Profeta* [2009]. Magyar adatokon számításokat közöl *Gábor–Gál–Kézdi* [2009]. Megjegyezzük, hogy a nyugdíjrendszer negatív termékenységi hatása csak egy a termékenységet csökkentő tényezők közül.

² A fenntarthatóság gyakran használt, de nem magától értetődő tartalmú kifejezés. Ehelyütt fenntarthatónak akkor tartjuk a nyugdíjrendszert, ha a beérés magas fokának elérése után (amikor már csak olyan nyugdíjasok vannak a rendszerben, akik egész életükben járulékfizetők voltak) minden korosztálynak várhatóan azonos életjárványtérülést biztosít.

kölcsönöz. Cigno nem két, hanem három korcsoportot, gyermekeket, aktív korúakat és időseket vizsgál egyszerre, akik között egy időben nem egy, hanem két tranzfer is gazdát cserél. Folytatásképpen *van Groezen–Leer–Meijdam* [2003] bemutatja, hogy a két ellentétes irányú tranzfer, a család-támogatások és a nyugdíjak, ahogy ők mondják, számi ikrek. Rangel pedig igazolja, hogy ha az ellentétes irányú tranzferláncok nincsenek összekapcsolva (gyakorlatiasan megfogalmazva a nyugdíjak nem függenek a korábbi gyermekneveléstől), a rendszer egyensúlya felbillen. A magyar nyelvű szakirodalomban *Berlinger* [2005] javaslatot tesz a nyugdíjrendszer és a diákhitelrendszer összekapcsolására. *Simonovits* [2014] továbbfejleszti *van Groezen* és szerzőtársai modelljét, és bemutatja, hogy a gyermekszámot (nem gyermeknevelést) figyelmen kívül hagyó nyugdíj-megállapítás csökkenti a termékenységet, a gyermekszámot figyelembe vevő rendszer viszont növeli a termékenység szóródását különböző jövedelmű párok között. *Banyár* [2014] pedig *Samuelson* két életszakaszos modelljét három életszakaszossá bővítve elméleti érveket dolgoz ki a gyermeknevelés-függő nyugdíjrendszer mellett – egy olyan mellett is, amit a későbbiekben fogunk részletezni.³

Ki állítja elő az emberitőke-fedezetet?

Az elmélettörténeti jellegű áttekintés után a következőkben egy távolról sem egyértelmű állítás igazságtartalmát vizsgáljuk empirikus eszközökkel.

Az állítás szerint minden társadalmi szerepvállalás ellenére a gyermeknevelés – az itteni kontextusnak megfelelően a következő járulékfizetői nemzedék emberi tőkéjének felépítése – nagyobbrészt a szülőkre hárul. Nézzük meg ezt egy kicsit közelebbről! A gyermeknevelés, éppúgy, mint az idősekről való gondoskodás, három tételből áll. Az aktív korúak 1. adót fizetnek, ami közkiadásokat (egyebek között nyugdíjat, egészségügyet, családtámogatást, oktatást) finanszíroz; 2. javakat és szolgáltatásokat vásárolnak, amelyeket a velük egy háztartásban élő (ritkábban a más háztartásban élő) rokonaiknak adnak; 3. végül pedig nem fizetett házimunkát végeznek családtagjaik javára.

E tételek relatív súlyát számította ki *Gál–Szabó–Vargha* [2015] magyar adatokon.⁴ Eszerint az egy időős személyre jutó közösségi támogatások és juttatások értéke az egy főre jutó GDP 46 százaléka; ugyanez egy

³ Lásd még *Banyár József* tanulmányát a jelen kötetben.

⁴ Az Európai Unió népességének 70 százalékát képviselő 10 országon végzett számításokat közöl *Gál–Vanhuysse–Vargha* [2016]. A transzfertípusok között Magyarországon mért nagyságrendek minden egyes megfigyelt országban visszaköszönnnek.

gyermekre nézve 20 százalék. Emiatt panaszkodnak sokan arra, hogy az idősek úgymond túl sokba kerülnek a társadalomnak. Ha azonban az eddigiekhez hozzáadjuk a rokonok közötti magántranszfereket, azt, hogy az egyik családtag a többiekre költi jövedelmét, akkor az idősekre jutó 46 százalék gyakorlatilag változatlan marad (az idősek adott és kapott magántranszferei kiegyenlítik egymást), a gyermekek 20 százalékos értéke viszont 46 százalékra nő, azaz utoléri az időseknél mért értéket. Ha pedig az „időtranszfert”, a nem fizetett házimunka által előállított értéket is figyelembe vesszük, az arányok megfordulnak. A teljes nettó transzfercsomag, beleértve a közösségi, a magán- és az időtranszfereket az idősek esetében az egy főre jutó GDP 50 százaléka, szemben a gyermekekre jutó 73 százalékos értékkel.

A magyar társadalom tehát lényegesen többet fordít egy gyermekre, mint egy időse, csak éppen a gyermekek által kapott erőforrások több mint 70 százaléka (Európában 80 százaléka) a szülőktől származik, a statisztikai rendszer (és a nyugdíj-megállapítás) számára láthatatlanul, míg az idősek által kapott nettó támogatás 90 százaléka hivatalos csatornákon fut át. Az utóbbi érték európai megfelelője 100 százalék felett van; a többletet az idősek magántranszfer és időtranszfer formájában, tehát magán-csatornákon visszaadják a náluk fiatalabbaknak.

Bár a folyó finanszírozású nyugdíjrendszerben a jövőben kifizethető nyugdíjak attól függenek, hogy a mai aktív korúak mennyit investálnak a jövő járulékfizetőibe, a nyugdíjformula szinte kizárólag azt veszi figyelembe, hogy mennyit fizetnek a náluk idősebbeknek (ezt nevezzük nyugdíj-járuléknak). Ez a következetlenség eltorzítja az aktív korban adott transzfercsomag megtérülését időskorban. Azok, akik nem állítanak kellő emberitőke-fedezetet (járulékfizető kapacitást) nyugdíjuk mögé, részesülnek annak az emberi tőkének a hozamából, amit mások építettek fel. Azok, akik nem neveltek gyermeket, vagy nem eleget neveltek, vagy elhanyagolták őket, spóroltak az emberitőke-beruházásokon – ez azonban nem tükröződik a nyugdíjukban. A jelenlegi nyugdíjformula tehát ugyanazért a nyugdíjtömegért lényegesen nagyobb aktív korban adandó transzfercsomagot számít fel a gyermekeseknek, mint a gyermekteleneknek.⁵

Könnyen belátható, hogy ez az érvrendszer sokban hasonlít a környezetgazdaságtan érveire. A jövedelmek egy része olyan forrásokból származik,

⁵ A gyermektelen *versus* gyermekes megkülönböztetés a gördülékenyebb fogalmazás érdekében használt fogalmi egyszerűsítés. Itt és a később e megfogalmazással a gyermekszámból és a gyermekekre fordított erőforrásokból adódó különbségek teljes skálájára utalunk.

amelyeknek nincs tulajdonosa, és amelyeket a statisztikai rendszer nem rögzít. Ennek következményeként alulmértük a jövedelem előállításának valódi költségeit, ez a torzítás pedig félreviszi az érintettek döntéseit. Ráadásul a torzító hatás nem egyenletesen oszlik el, ami pedig újraelosztáshoz vezet.

A gyermeknevelés-függő nyugdíjrendszerrel kapcsolatban leggyakrabban felvetődő vitapontok

A gyermeknevelés-függő rendszerrel kapcsolatos leggyakoribb kifogás, hogy népesedési intézkedésnek rossz hatásfokú. A gyermekvállalási döntést olyan életkorban szokás meghozni, amikor a nyugdíj még nem nyom a latban.

Ez az ellenérv azonban nem különösebben erős. Ha a döntési helyzetet úgy írjuk le, hogy a fiatal felnőttek várható életpályahozamokat számolnak, és ennek alapján hozzák meg hosszú távú döntéseiket, akkor az évtizedekkel később megjelenő következmények valóban erősen diszkontálódnak. Egy efféle döntési modell azonban pusztán elméleti leegyszerűsítés. A valóságban a pályakezdők sokkal inkább az aktuálisan idősök helyzetét vizsgálják. Ha azt látják, hogy a sok gyermeket nevelők nemcsak aktív korukban hoznak fogyasztásáldozatot, hanem idős korukban is küszködnek, akkor nem fognak sok gyermeket vállalni. Ha viszont azt látják, hogy a gyermeknevelés a szülőknek is megtérül, akkor fognak. Nem is véletlen, hogy a folyó finanszírozású nyugdíjrendszer kimutathatóan hozzájárul a termékenység hosszú távú csökkenéséhez (lásd az 1. lábjegyzetet).

A gyermekvállalási döntés illetően leírása nem valamiféle újítás vagy rögtönzés. Megegyezik a pályaválasztási döntések állami befolyásolása mellett felhozott érvekben használt leírással. E szerint a továbbtanulásra készülők a múltbéli és az aktuális elhelyezkedési és jövedelmi esélyeket vizsgálják döntéseik meghozatala során, nem azt, ami a tanulmányok befejeztekor lesz várható. Emiatt a lakossági döntések késve reagálnak a munkapiac változásaira, és a felsőoktatás még akkor is ontja az adott irányú végzeteket, amikor azon a pályán már túlfoglalkoztatás van. Emiatt, mondják a téma szakértői, a kormányzatnak terelnie kell a lakossági döntéseket. A döntéshozót tehát itt is úgy írjuk le, mint aki az aktuálisan megfigyelhető következményeket vetíti saját jövőbeli magára. Miért tennénk másként a termékenységi döntés leírásakor?

Ráadásul a gyermeknevelés-függő rendszer nem feltétlenül a nyugdíjmegállapításra hat. Minden további nélkül tervezhető olyan megoldás is, amely a gyermekességi adót a járulékfizetési szakaszban kompenzálja, tehát

a hatás azonnali. Megjegyezzük, hogy az alábbiakban nem ilyen rendszert fogunk felvázolni, a későbbiekben ismertetett okok miatt.

A legfontosabb ellenérvünk ebben a részvitában azonban az, hogy a gyermeknevelés-függő rendszer nem népesedési javaslat, és nem köti gyermekneveléshez a nyugdíjjogosultságot. Nem az motiválja, hogy a születésszámot növelje, vagy egyéb emberitőke-beruházásokat ösztönözzön, ezért nem érdemes termékenységi szempontból mérlegelni. Mindössze egy rejtett igazságtalanságra hívja fel a figyelmet: a gyermeket nem vállalók vagy kevés gyermeket vállalók, illetve a gyermekeiket elhanyagolók életpálya-fogyasztásuk jelentős részét azokkal finanszírozzatják, akik kellő számú gyermeket vállalnak és nevelnek fel. A „kellő számú gyermek” kifejezés nem valamiféle felsőbb hatalom diktátuma, hanem egy nem túl bonyolult megbecsülhető szám, ami megadja, mekkora járulékfizető kapacitást kell valakinek felépítenie fedezetként jövődjő nyugdíja számára.

A másik gyakran hangoztatott kritika a gyermeknevelés-függő rendszerrel szemben, hogy az emberitőke-beruházások gyakran közösségiek, amelyeket azok is finanszíroznak, akik maguk nem nevelnek gyermeket. Valójában azonban ez a rendszer, az alábbiakban részletezendő változat mindenképpen, figyelembe veszi a gyermeknevelési kompenzáció egyéb csatornáit, a bölcsődeépítést, a gyermekszegénység csökkentését, a közoktatást, tehát mindent, aminek a finanszírozásában a gyermektelenek is részt vesznek, de közvetlenül nem részesülnek belőlük. Minél nagyobb kompenzációt adnak már a gyermeknevelés időszakában azok, akik nem állítanak kellő számú járulékfizetőt maguk után, azoknak, akik igen, annál kisebb különbségnek kell lennie a nyugdíjukban.

Harmadszor, a gyermeknevelés szerinti nyugdíjformula ideológiai szempontból meglehetősen semleges. Arra a felismerésre épít, hogy a (nemzeti számlák rendszerében nem nyomon követhető) magántranszferek vagy a (teljességgel figyelmen kívül hagyott) nem fizetett háztartási munka kiemelkedően jelentős a folyó finanszírozású nyugdíjrendszer szempontjából. A jelenleg használt nyilvántartások egyszerűen alkalmatlanok a generációk közötti erőforrás-áramlás nyomon követésére, mert a szóban forgó tételek nagyobbik felét nem rögzítik. A gyermeknevelés-függő rendszer mellett szóló érvek nem egy ideológia érvkészletéből, hanem egy, a ma használatosnál korszerűbb statisztikai elszámolási rendszerből származnak. Morális alapjait pedig egy széles körben osztott, a legkülönbözőbb ideológiák követői által vallott elv adja: mindenki fizesse ki a maga számláját, ne másokkal fizettesse meg.

Negyedszer, az előző érveléssel szoros összefüggésben, az itt tárgyalt javaslat nem jelent állami beavatkozást a polgárok magánéletébe. Éppen ellenkezően, arra az empirikusan igazolt megállapításra épül, hogy az állam ma avatkozik be polgárai életébe a gyermeknevelés láthatatlan megadóztatásával, egyfajta gyermekességi adó kivetésével. A gyermeknevelés szerinti nyugdíj-megállapítás éppen e beavatkozást semlegesíti.

EGY LEHETSÉGES ÉS KÍVÁNATOS GYERMEKNEVELÉS-FÜGGŐ NYUGDÍJRENDSZER

A gyermeknevelés-függő rendszer nem új javaslat. *Demény* [1987] már három évtizeddel ezelőtt felvetette, hogy a nyugdíj-megállapítás vegye figyelembe a felnevelt gyermekek számát. Európában *Cigno* [1992], *Cigno–Werding* [2007] és *Sinn* [2005] javaslata váltotta ki a legnagyobb hatást. Magyarországon először *Botos–Botos* [2012] nyújtott be részletesen kidolgozott tervezetet. Az ennek nyomán kibontakozó vita arra készítette az akkori Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóságot, hogy konferenciát szervezzen a kérdés köré. Az ott elhangzott előadások és egyes hozzászólások megjelentek a *Kovács* [2012] szerkesztette kötetben.

Az egyes indítványok mind a gyermeknevelés-függő rendszer mellett szóló érveik, mind az elképzelt rendszer működési részleteit tekintve különböznek egymástól. Nem lévén egyelőre általánosan elfogadott reformjavaslat, úgy éreztük, van tere, hogy előadjuk saját elképzeléseinket. Pontokba szedve bemutatjuk, miként korrigálható a jelenleg tapasztalható gyermeknevelés szerinti torzítás, és hogyan lehet kiküszöbölni a fentiekben említett gyermekességi adót egyszerű, könnyen bevezethető eszközökkel.

Bemutatjuk, hogy a rendszer milyen fajta nyugdíjakat finanszíroz, és milyen forrásokból; folyó finanszírozású rendszerként miként garantálja minden évre a keresztmetszeti pénzügyi egyensúlyt, miközben automatikus szabályozás révén folyamatosan a változó hosszmetzeti egyensúlyhoz tart; a kiszámítható és áttekinthető működés érdekében miként működteti a névleges egyéni tőkeszámlák rendszerét; és milyen módon írja jóvá a gyermeknevelési erőfeszítéseket. Kitérünk arra, hogy miként lehet kezelni a gyermeknevelés során felmerülő változatos élethelyzeteket; és miként kell átváltani a járulékfizetési szakaszban szerzett jogosultságokat (eszmei tőkét) járadékká. Javaslatusunkba beillesztetjük a kiegészítő feltőkésítés lehetőségét azok számára, akik nem tudnak, vagy nem akarnak gyermeknevelés révén járulékfizető kapacitást építeni

nyugdíjuk mögé. Az utolsó pontokat egy olyan javaslatnak szenteljük, amely várakozásaink és a nemzetközi tapasztalat szerint csökkentené a rövid távú célok érdekében tett *ad hoc* politikai beavatkozások előfordulásának kockázatát.

A nyugdíjak fajtái

1. A tervezett rendszerben a nyugdíjaknak két fő fajtája van:

- a társadalombiztosítási nyugdíj és az
- önkéntes megtakarításon alapuló kiegészítő nyugdíj.

A társadalombiztosítási nyugdíj folyó finanszírozású, és a következő részekből tevődik össze:

- öregségi nyugdíj és
- hozzátartozói ellátás.

Ezen belül az öregségi nyugdíj részei:

- a hozzájárulástól függő nyugdíj,
- az alapnyugdíj,
- az özvegyi járadék;

a hozzátartozói ellátás részei pedig:

- az ideiglenes özvegyi járadék, és az
- árvajáradék.

2. A rokkantsági ellátás nem része az öregségi nyugdíjrendszernek, de járulékköteles jövedelem, amely után ellátás jár a korhatár elérésekor (tehát nem élethossziglan, hanem nyugdíjkorhatárig jár – az általános szabályok szerint).

3. A jelenlegi demográfiai helyzet miatt fontosnak tartjuk a folyó finanszírozású rendszer kiegészítő feltőkésítését önkéntes kiegészítő megtakarítások révén, ebben pedig az aktív állami szerepvállalást. A Ratkó-unokák – az 1970-es évek közepén született népes korosztályok – már kifutóban vannak termékeny életkorukból. Már most látható, hogy befejezett termékenyséjük alacsony lesz. Nem lesz, aki megfelelő szinten elartsa őket idős korokban, mert nem vállaltak elég gyermeket. Ebben a helyzetben a megszületett gyermekek minél magasabb szintű képzését kell vállalniuk, hogy a kiesett létszámot legalább részben magasabb keresőképességgel kompenzálhassák, ezen felül pedig jövedelmük egy részét meg kell takarítaniuk, hogy nyugdíjukat kiegészíthessék. Az, hogy a most induló negyedszázados felkészülési periódus sikeres lesz-e, és Magyarország sikerrel készül-e fel az idősödés 2040-es évekbeli hullámára, jelentős mértékben múlik az állam mai és holnapi szerepvállalásán.

A nyugdíj finanszírozása, egyensúly

4. A nyugdíjak finanszírozása során kétfajta egyensúlynak kell fennállnia, 1. a hosszmetzeti és 2. a keresztmetzeti egyensúlynak. A nyugdíjrendszer hosszmetzeti egyensúlya akkor valósul meg, ha a felhalmozott és a jövőben várhatóan felhalmozódó emberi tőke adott járulékszint mellett fedezetet nyújt a jövőben várható nyugdíjkifizetésekre. Ez az a fő szabály, amit majd az alábbiakban pontosítunk a gyermeknevelés számbavételével, és módosítunk, hogy figyelembe vehessük a házastársak közötti elszámolás és az öröklés szabályait. A nyugdíjrendszer keresztmetzeti egyensúlya az aktuális (éven belüli) bevételek és kiadások egyensúlya. Másként – a folyó finanszírozású nyugdíjrendszer szellemében – az adott naptári évben befizetett járulékoknak és adóknak meg kell egyezniük az ugyanebben évben kifizetett társadalombiztosítási nyugdíjakkal. Ez alól az egyenlőség alól csak akkor lehet kivételt tenni, ha a rendszer belső tartalékot képez az előre látott ingadozások kiigazítására.

5. A társadalombiztosítási nyugdíj finanszírozása három forrásból történik: 1. a nyugdíjjárulékból, amit a biztosítottak fizetnek be munkabérük alapján, valamint 2. a társadalombiztosítási adóból és 3. az egyensúlyi adóból; utóbbi kettőt a munkáltatók fizetik az általuk kifizetett bérek után. Nyugdíjjogosultságot csak a nyugdíjjárulék keletkeztet, a társadalombiztosítási adó és az egyensúlyi adó nem.

6. A keresztmetzeti egyensúlyt, egyfajta kiegyenlítő mechanizmusként, két tényező változása biztosítja: a korhatáré (mind a normál, mind az emelt korhatáré (erről lásd a 28–31. pontot), amelyeket indexálunk a várható élettartam növekedésével (erről pedig a 35–36. pontban írunk részletesebben), valamint az egyensúlyi adóé. A keresztmetzeti egyensúlyt tehát nem a nyugdíjjárulék mértékének változtatásával teremtjük meg. Ha így tennénk, új jogosultság keletkezne, vagyis romlana a rendszer hosszú távú egyensúlya a rövid távú javára. Mivel a rövid távú és a hosszú távú egyensúly közötti feszültséget az egyensúlyi adó viseli, kiegyensúlyozott körülmények között mértéke nulla százalék. Másfelől viszont a demográfiai és munkaerő-piaci háttér hektikus változásai miatt elvileg akár évente is változhat. Ennek elkerülése érdekében célszerű belső tartalékot felhalmozni.

7. A hosszmetzeti egyensúly stabilitását az garantálja, hogy a nyugdíjjárulék hosszú távon rögzített, valamint hogy a nyugdíjkorhatárt a várható élettartam növekedésével indexáljuk.

8. A nyugdíjjárulék és a társadalombiztosítási adó együttes mértékét az elfogadott átlagos nyugdíjmérték, egyfajta átlagos helyettesítési

hányados alapján vezetjük le. Ez, valamint a normál nyugdíjkorhatáron mért átlagos várható élettartam, továbbá egy célszerűen megválasztott diszkontráta megadja az átlagos várható életpályanyugdív tömegét. E nyugdíjtömeg fedezete a következő járulékfizető generáció emberi tőkéje (jövedelemtermelő képessége). A nyugdíjjárulék és a társadalombiztosítási adó együttes mértéke az átlagos egyén életpályanyugdív-tömegének és az átlagos jövőbeli járulékfizető emberi tőkéjének (diszkontált életpályakeresetének) hányadosa.

9. A nyugdíjjárulék és a társadalombiztosítási adó egymáshoz mért arányát az adja meg, hogy a következő járulékfizető generáció emberi tőkéjének megteremtése kisebb részben (30 százalékban) társadalmi, nagyobb részben (70 százalékban) egyéni ráfordítás eredménye. A nyugdíjjárulék és a társadalombiztosítási adó együttes mértékét e 30–70 százalékos arány szerint bontjuk meg. A nyugdíjjárulék mértéke a két említett közteher együttes mértékének 30 százaléka, a társadalombiztosítási adó pedig 70 százaléka.

10. A nyugdíjjáruléknek, szemben a társadalombiztosítási adóval és az egyensúlyi adóval, van felső határa.

Egyéni számla, eszmei nyugdíjvagyon, eszmei kamatláb

11. Az egyéni járulékfizetés történetét a nyugdíjhatóság egyéni számlán vezeti. Az egyéni számlán csak a ténylegesen befizetett nyugdíjjárulékot írják jóvá, a bevallott, de be nem fizetett járulékot nem.

12. A számla mutatja a járulékfizetési időszakban felhalmozott és egy eszmei kamatlábbal évente felkamatolt járuléktömeget, az eszmei nyugdíjvagyon. Az eszmei nyugdíjvagyon a nyugdíjjogosultság vagyoni értéke.

13. A rendszer a gyermeknevelés beszámítására épül, ezért az egyéni számla tartalmazza a gyermeknevelésre vonatkozó alapinformációkat is. Ezek: *a)* a biztosított adott évben nevelt-e gyermeket, és ha igen, azt a gyermekkel együtt élve tette-e, illetve *b)* a gyermek iskolai végzettsége.

14. A gyermeknevelés 29–31. és 37–46. pontban részletezett beszámítása a nyugdíjvagyon értékét jelentősen befolyásolja. Ez a gyermeknevelés szerinti tőkejóváírás révén történik. A tőkejóváírás nem folyamatos, hanem a gyermek iskolai előmenetelének fordulópontjaihoz kapcsolódik, mégpedig az általános iskola elvégzéséhez, valamilyen szakma megszerzéséhez illetve a középiskola elvégzéséhez, végül a felsőfokú végzettség megszerzéséhez. Több szakma vagy diploma megszerzése a gyermeknevelés beszámítását nem befolyásolja. Ugyancsak független a tőkejóváírás attól,

hogya a nevelők ténylegesen mekkora ráfordítást tettek, a gyermeknevelést ugyanis eredményoldalról mérjük.

15. Minden fordulópont elérésekor a fordulóponthoz köthető jóváírható tőkét a gyermek nevelői között az adott gyermekre vonatkozó addig felhalmozott gyermekfaktoruk (lásd a következő pontot) szerint szétosztják, és egyéni számlájukon jóváírják. Ha a gyermek nem szerzi meg a járulékfizető képességhez ésszerűen elvárható iskolai végzettséget, nem történik jóváírás. Ha a gyermek szakmát szerez vagy középiskolát végez, és itt abbahagyja tanulmányait, a nevelők hozzájutnak az e fokozathoz tartozó tőkejóváíráshoz, de nem kapják meg a felsőfokú végzettségért járó jóváírást.

16. A gyermekfaktort a következőképpen kell kiszámolni. A felnevelt, iskoláztatott és járulékfizetővé tett gyermek után járó gyermekfaktor 1. Ha a gyermeket valaki egyedül nevelte fel, a teljes gyermekfaktor az ő számláján íródik jóvá. Ha a gyermeket ketten vagy többen nevelik, a gyermekfaktor megoszlik közöttük. A gyermekfaktorra vonatkozó további részletek a 39–40. pontban találhatóak.

17. Az egyes iskolai végzettségi szinteken jóváírható tőke értékét a felépített járulékfizetői kapacitás határozza meg. A járulékfizetői kapacitást két tételből tudjuk kiszámítani: 1. a szóban forgó iskolai végzettséghez tartozó átlagos diszkontált életpálya-keresetből (azaz a megtevert emberi tőke értékéből) és 2. a nyugdíjjárulék mértékéből (ami pedig megadja, hogy a szóban forgó emberi tőkéből a nyugdíjrendszerben mennyi térül meg).

18. Az egyéni számla egy eszmei kamatláb szerint kamatozik. Az eszmei kamatláb a járuléktömeg-index, azaz a járuléktömeg adott évi növekedése az előző évi járuléktömeghez képest. A járuléktömeg az egy év alatt összesen befizetett nyugdíjjárulék.

19. A nyugdíjhatóság minden évben, minden biztosítottat értesít az előző évben a nevében tett járulékbefizetésekről, az érvényesített eszmei kamatlábról, a jóváírt gyermeknevelési teljesítményről és az eszmei nyugdíjvagyon állásáról.

Járadékra váltás, nyugdíjindex

20. A nyugdíjjáradékot biztosításmatematikailag korrekt módon számoljuk a nyugdíjba-vonuláskor várható hátralévő élettartam és a nyugdíj-számla egyenlege alapján 0 százalékos technikai kamatlábat használva a kalkuláció során. Az, hogy a járadékot a tőkéből 0 százalékos technikai kamatlábbal számoljuk ki, azt jelenti, hogy a két, biztosításmatematikai

szempontból egyaránt korrekt kombináció – 1. alacsonyabb kezdő nyugdíj, magas index, illetve 2. magasabb kezdő nyugdíj, alacsony index – közül az elsőt választjuk. Ez későbbi nyugdíjba vonulásra ösztönöz, és védi a nagyon időseket, akik már nem tudnak gazdasági sokkokra reagálni.

21. Egyedülálló nyugdíjas esetén ez azt jelenti, hogy a nyugdíjba vonuláskor az egyéni számlán lévő eszmei nyugdíjvagyonot elosztjuk az abban az életkorban várható hátralévő élettartammal.

22. Házaspárok (itt és a továbbiakban beleértve a hasonló jogosítványokat adó együttélési formákat) esetén a számlákat összevonjuk, és kétszemélyes járadékot állapítunk meg részükre a fentiekhez hasonló elvek alapján. A kétszemélyes járadék – és a bele integrált özvegyi járadék – részletszabályait az 53–56. pontban mutatjuk be.

23. Az egyéni számlán lévő eszmei nyugdíjvagyon – leszámítva a gyermeknevelés után jóváírt tőkerészt (erről lásd a 29–31. és 37–46. pontot) – a házaspár esetében közös szerzeménynek számít, vagyis válás esetén az egyéni számláikon lévő összeg azon részét, amit a házasság/kapcsolat során szereztek, összeadják és egyenlően szétosztják a felek számlái között. Hasonló osztozási szabály vonatkozik megindult járadékfizetés során bekövetkezett válás esetére – erről részletesebben lásd az 53–56. pontot.

24. A már folyósítási szakaszban lévő járadékok évről évre a nyugdíjas fogyasztói árindex szerint nőnek.

Hozzájárulástól függő nyugdíj, örökölhetőség, az egyéni számla családi vonásai

25. A társadalombiztosítási rendszer fő eleme a hozzájárulástól függő nyugdíj.

26. Az egyéni számla örökölhető. Házastárs halála esetén a túlélő házastárs az örökös, más esetekben a gyermekek egyenlő arányban vagy a szülő(k), vagy ezek hiányában a megjelölt kedvezményezett örököl, ebben a sorrendben. Öröklés csak az örökös egyéni nyugdíjszámlájára történhet, tehát az örökség csakis az örökös nyugdíjba vonulásakor, nyugdíj szolgáltatásként vehető igénybe). Az öröklött számlarész emeli az örökös (esetleg csak sokkal később meginduló) járadékát. Ha a számlamaximumot az örökös már az öröklött összeg egy részével is eléri, akkor az örökség többi része számára elvész.

27. A házasfelek közötti elszámolás és a kétszemélyes járadék lehetősége miatt az egyéni számlás rendszer családi vonásokkal is rendelkezik.

Korhatár

28. A korhatár két szélső érték között változik: 1. a normál (jelenleg 63 év, ami 2022-re 65-re fog nőni), és 2. az emelt korhatár között.

29. Az alkalmazható korhatár a biztosított gyermekfaktorától függ. A gyermekfaktor értéke 0 és 1 között változik – ennek alapján alakul az egyénre érvényes korhatár is. A normál nyugdíjkorhatár betöltésekor a nyugdíjhatóság megállapítja az egyénre vonatkozó korhatárt.

30. A normál korhatáron az mehet nyugdíjba, akinek gyermekfaktora legalább 1. Az emelt korhatár arra vonatkozik, akinek gyermekfaktora 0. A köztes gyermekfaktorial rendelkezők korhatára a két korhatár gyermekfaktoral súlyozott átlaga. A gyermekfaktoral kapcsolatos további kérdésekre a 39–40. pontban külön kitérünk.

31. Az emelt korhatárt az az elv szabja meg, hogy egy átlagos, legalább egy gyermeket felnevelt egyén és egy másik, vele minden egyéb szempontból azonos, de gyermeket nem nevelt egyén hasonló, inflációval igazított kezdőnyugdíjjal menjen nyugdíjba. A gyermeknevelés beszámítása miatt az egyébként azonos feltételek között leélt életpályák esetén az egyéni számlák értéke jelentős különbséget mutat (lásd a 15. pontot). Az emelt korhatár a hosszabb járulékfizetési szakasz és a rövidebb nyugdíjas életszakasz révén egyenlíti ki e különbséget.

32. A gyermekfaktort a nyugdíjhatóság a biztosított számláján folyamatosan vezeti. A gyermekfaktor nyilvántartása úgy történik, hogy megkülönböztethető, melyik gyermek után mennyit kapott az illető.

33. A rá vonatkozó korhatár betöltése előtt senki nem mehet nyugdíjba, később azonban igen.

34. Az alapnyugdíjra való jogosultság (lásd az 58–59. pontot) szintén az emelt korhatárral nyílik meg.

35. A fenti korhatárokat rendszeresen indexálják úgy, hogy ha nő a várható hátralévő élettartam, a növekménnyel megemelkedik mind a normál, mind az emelt korhatár, oly módon, hogy az aktívan és a nyugdíjas-ként töltött életszakaszok arányai ne változzanak.

36. A korhatárt csak fölfele indexálják. Amennyiben egy időszakban a várható hátralévő élettartam csökken, a korhatár változatlan marad.

A gyermekbeszámítás speciális kérdései

37. A gyermekbeszámítás alapelve, hogy a lehetőségekhez képest minden egyéni gyermeknevelési erőfeszítést figyelembe vegyen és legalábbis részleges biztosítást nyújtson azokra az esetekre, amikor valaki

neki nem felróható okok miatt nem tud kellő járulékfizető kapacitást állítani maga mögé.

38. A gyermekbeszámítás pontos paramétereit, illetve a paramétereket előállító algoritmusokat e rövid bevezető nem tartalmazza, azokat a továbbiakban kell rögzíteni. Az algoritmusok felírásánál különös hangsúlyt kell fektetni arra, hogy olyan változókra épüljenek, melyek értékei független forrásokból származnak illetve folyamatokból generálódnak. Az algoritmusok és a bennük használt változók karbantartását a rövid távú folyamatoktól függetlenül, szakértőkből álló testület, az úgynevezett nyugdíjtanács (lásd a 63–64. pontot) kezébe kell adni.

39. A szülőnek adott gyermekre vonatkozó jogosultságát gyermekfaktor-nak nevezzük. Egy gyermek összes gyermekfaktora összesen 1, ami, miként ezt már korábban jeleztük, kettőnél több szülő között is megoszolhat, ha a gyermeket élete során többen nevelik. A gyermekbeszámítás tehát nem a szüléshez/gyermekekneveléshez, hanem a gyermekneveléshez kapcsolódik. A gyermekbeszámítás a gyermeket nevelő személynek jár, függetlenül attól, hogy a gyermek és nevelője között van-e vérségi kötelék.

40. A gyermekbeszámítás elismer „töredékgyermekeket” is, így kezelvén azokat az eseteket, amikor a gyermek felnevelése során változik a szülők családi állása. Egy felnevelt gyermek több ember nyugdíjkorhatárát, illetve járulékjóváírását is meghatározhatja, attól függően, hogy ki mennyi ideig nevelte. Alapesetben, amikor egy gyermeket két szülő nevelt fel születésétől kezdve, akkor ez mindkét szülő számára 0,5 figyelembe vett gyermeket jelent (kettőjüknek összesen 1-et). Ha valaki egyedül neveli fel gyermekét, akkor számára ez 1 felnevelt gyermeket jelent. Ha a szülők különváltak, és a gyermek felett közös felügyeletet vállalnak, akkor a gyermekbeszámítás a megállapodás mértéke szerint oszlik meg közöttük. Ha váláskor a gyermek az egyik szülő háztartásában marad, de a másik rendszeresen gondoskodik róla, akkor a gyermekbeszámítás szempontjából változatlanul úgy tekintjük, hogy együtt nevelik, és 70:30 arányban jogosultságot szereznek. Ez a megosztás figyelembe veszi a gyermeknevelés nem látható költségtényezőjét, az időráfordítást is.

41. Mivel a gyermekbeszámítás hátrányba hozza a nem szándékolt gyermektelenséggel küzdőket, méltányos, hogy számukra a rendszer legalább részleges biztosítást nyújtson. Ez a biztosítás azonban nem teljes körű, hiszen a társadalombiztosítás más egészségi kockázatokkal szemben sem nyújt teljes körű kárpótlást, sőt egy sor kockázat ellen semmilyen biztosítást nem ad ma sem.

42. A gyermek halálát a rendszer közös kockázatnak tekinti, és úgy kezeli, mintha a szülők a gyermeket teljesen vagy legalább részben felnevelték volna.

43. A fogyatékos gyermek felnevelése teljes értékű gyermeknevelésnek számít akkor is, ha a gyermek soha nem lesz járulékfizető.

44. A fentiekből következik, hogy az egyéni nyugdíjszámlát ki kell egészíteni a gyermekneveléssel és a gyermek iskolai végzettségével kapcsolatos információkkal.

45. Örökbe fogadott gyermek az örökbe fogadástól kezdve saját nevelt gyermeknek számít, de csak akkor számít összesen 1 gyermeknek, ha az örökbefogadás a születéssel történt meg. Olyan nevelt gyermek, akinek a neveléséért az állam fizet, nem keletkeztet jogosultságot.

46. A kivándorlás társadalmi részvétellel felhalmozott emberi tőkét von el. A bevándorlás, abban az esetben, ha a bevándorló integrálható a munkaerőpiacra és az emberitőke-beruházásokat működtető intézményrendszerbe, ingyenes emberitőke-transzferként jelent a társadalom számára. Jelen összefoglaló képviselői kormányzati fellépést javasolnak a kivándorlásból fakadó emberitőke-vesztés kompenzálására kormányközi megállapodások révén. Tekintve, hogy a kivándorlás zöme EU-tagállamokba irányul, a kormánynak kezdeményeznie kellene a szabad munkavállalásból fakadó tőketranszfererek hivatalos számbavételét és kormányközi transzfererek útján történő kompenzációját. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a külföldön munkát vállaló európai uniós állampolgárok meghatározott ideig nem lakhelyük, hanem felnevelésük helyén fizetnek nyugdíjjárulékot. A szóban forgó járulékot a lakhely szerinti szabályok szerint a helyi nyugdíjhatóságok szedik be, és egy európai járulék-elszámolóházon keresztül átutalják a felnevelő országba.

Kiegészítő feltőkésítés az elmaradt emberi tőke-beruházás pótlására

47. A fentiekben javasolt rendszer gyermeknevelés-függő nyugdíjkorhatárt ír elő. Nincs akadálya azonban annak, hogy azok, akik nem állítanak maguk mögé kellő járulékfizető kapacitást, hogy szintén a normál nyugdíjkorhatár elérésekor menjenek nyugdíjba. Ehhez kiegészítő járulékfizetésre van szükség, azokra az erőforrásokra építve, amelyeket az érintettek megtakarítanak az elmaradt gyermeknevelésen. Ezt elősegítendő a nyugdíjrendszer kiegészül egy alapértelmezett megtakarítási számlával. Az új rendszer tehát azokat, akik nem tettek kellő mértékű emberitőke-beruházást, kiegészítő fizikaitőke-felhalmozására készíti.

48. Ha valaki eléri a 40. életévét úgy, hogy nem nevel a normál nyugdíjkorhatár érvényesítéséhez szükséges számú gyermeket, illetve nem iskoláztatja őket, akkor járuléka automatikusan megemelkedik. A többletjárulék egy egyéni korhatár-megváltási számlára kerül, ahol azt felhalmozzák, befektetik.

49. A korhatár-megváltási számla tulajdonosa bármikor ideiglenesen – vagy akár véglegesen is – felfüggesztheti a számlára történő befizetéseit. Ehhez nyilatkozatot kell tennie, hogy nem kíván részt venni ebben a megtakarítási formában, mert nem kíván a normál nyugdíjkorhatár elérésekor nyugdíjba menni, vagy mert a normál nyugdíjkorhatártól az emelt nyugdíjkorhatárig tartó időszakot más forrásból finanszírozni tudja.

50. A korhatár-megváltási számlán lévő megtakarítás csak a normál nyugdíjkorhatár elérésekor szabadul fel részlegesen, mégpedig a következők szerint. A normál nyugdíjkorhatár és a számlatulajdonos számára megállapított egyéni emelt nyugdíjkorhatár közötti különbség hónapjainak számával elosztják a felhalmozott összeget (illetve az ebből még fel nem szabadult részt). Minden hónap elején egy hónapra való rész és annak hozamai (beleértve az esetleges negatív hozamot is) szabadulnak fel, és válnak felvehetővé.

51. Amennyiben a korhatár-megváltási számla tulajdonosa a rá vonatkozó egyéni nyugdíjkorhatár betöltése előtt meghal, a számla összegét házastársa örökli, ennek hiányában a számlatulajdonos által megjelölt kedvezményezett vagy az általános örökös. Ha a számla örököse elmúlt 40 éves, és van automatikus korhatár-megváltási számlája, akkor az örökölt összeg e számlára kerül. Ha nincs ilyen számlája, mert gyermeknevelési tevékenysége nem kötelezi számlanyitásra, az örökölt összeg felvehető. 40 év alattiak számára az örökség befagyasztásra kerül (bár továbbra is befektetik), és 40 éves kor betöltése után a fentiek szerint járnak el vele.

52. A korhatár-megváltási számlához hasonló számlát azok is nyithatnak, akik számára ez, kellő gyermeknevelési tevékenységük miatt nem kötelező. Esetükben a felhalmozódó összeg nem korhatárkedvezményt, hanem magasabb kezdőnyugdíjat eredményez.

Egyéb nyugdíjszolgáltatások

Kétszemélyes járadék, özvegyi járadék

53. A tartós özvegyi nyugdíj integrálódik a hozzájárulástól függő nyugdíjba, mivel házaspárok számára a nyugdíjformula kétszemélyes járadékot állapít meg. Erre többféle lehetőség kínálkozik, amelyek közül ehelyütt kettőt nevezünk meg. Az első esetben az elsőként nyugdíjba menő házastárs nyugdíját úgy kell megállapítani, hogy az aktívnek maradó házastárs nyugdíjszámlájának aktuális összegét (kivéve azt a részt, amit még a házasságkötés előtt szerzett) teljes egészében átvezetik a nyugdíjba menő

nyugdíjszámlájára. Az így kialakuló nyugdíjtőkét a két házastárs életkorának figyelembevételével egy kétszemélyes, azonnal induló járadékká alakítják át. Bármelyik fél halála után a túlélő házastárs (legkorábban a nyugdíjba vonulása után) az együttes járadék meghatározott százalékát (a továbbiakban c százalékát) kapja. Alternatívaként a teljes kétszemélyes járadék fizetése, bár már az elsőként nyugdíjba vonuló fél nyugdíjazásakor megállapítják, csak a másik házastárs nyugdíjba vonulása után indul meg, addig egy ennél kisebb összeget folyósítanak. Az alternatívák közötti választást a nyugdíjba vonulási döntésre gyakorolt várható hatások alapján kell meghozni, különös tekintettel a nyugdíj melletti munkavállalás lehetőségeivel történő harmonizálásra.

54. Válás esetére, illetve arra az esetre, ha a már nyugdíjban lévő házastárs akkor hal meg, amikor a másik házastárs még aktív, külön részletszabályok vonatkoznak, amelyek alapvetően a járadéktőke megosztásáról szólnak. Az aktívan maradó házastárs számlájának azt a részét, amit még a házasság előtt szerzett, csak nyugdíjazása után fordítják a közös járadék emelésére.

55. Az aktív házastárs befizetett járulékait ezután évente hozzáírják a járadék tartalékához, és évente arányosan növelik a járadékot.

56. Az özvegyi járadékkal kapcsolatos szabályoktól házassági szerződésben el lehet térni, illetve élettársi kapcsolatban élők köthetnek olyan szerződést, ami fenti vagy azokhoz hasonló szabályokat léptet életbe.

Minimális nyugdíj, alapnyugdíj

57. Amennyiben a biztosított, a gyermeknevelést is figyelembe véve, jogosult lenne az emelt korhatár előtt nyugdíjba vonulásra, de a számlája alapján kiszámított ellátása nem ér el egy minimális szintet, akkor a nyugdíj folyósítása addig nem indul el, amíg a megállapítható nyugdíj el nem éri a szóban forgó szintet, vagy a biztosított el nem éri az emelt korhatárt. Kétszemélyes járadék esetén a minimumot nem magának a kétszemélyes járadéktagnak, hanem a járadéknak az 53. pontban említett c százalékának kell elérnie. Az emelt korhatár betöltésekor mindenképpen elindul a hozzájárulástól függő nyugdíj (hacsak a biztosított nem kér halasztást) oly módon, hogy annak szintjét az említett minimális mértékre egészítik ki. Ezt nevezzük alapnyugdíjnak.

58. A minimális nyugdíj (és az alapnyugdíj induló szintje) megegyezik a mindenkori minimálbér felével. Az alapnyugdíj a későbbiekben az általános szabályok szerint indexálódik azok számára, akiknek már megállapítottak ilyet.

Hozzá tartozói ellátások

59. Az egyensúlyi adó a fedezete két kockázati biztosítás jellegű szolgáltatásnak, amelyeket összefoglalóan hozzátartozói ellátásoknak nevezünk.

60. Ha egy házaspár mindkét tagja aktív még, és egyikük meghal, akkor a másik – egyfajta segélyként – egy éven keresztül havi rendszeres járadékot kap. Ez a járadék nem érinti a meghalt személy egyéni számlájának egyenlegét, amit jóváírnak az özvegy egyéni számláján. A havi rendszeres járadék összege megegyezik a meghalt személy utolsó évében fizetett havi egyéni járulékáknak az átlagával.

61. Amennyiben valaki akár aktívan, akár nyugdíjasként úgy hal meg, hogy kiskorú árvát hagy hátra, akkor az árva, nagykorúsága eléréséig, illetve addig, amíg állami finanszírozású helyen nappali tagozatos felsőfokú tanulmányokat folytat, havi árvajáradékot kap. Amennyiben mindkét szülő meghal, mindkettő után. Az árvajáradék havi összege megegyezik a meghalt szülő által utolsó évben fizetett havi egyéni járuléka átlagával.

62. Ha a halált betegség és betegállomány előzte meg, akkor nem az utolsó év, hanem a betegállományig eltelt utolsó év járulékát kell figyelembe venni az ellátás meghatározása során.

A nyugdíjrendszer stabilitása

63. A magyar nyugdíjrendszer politikai kitétsége nemzetközi összehasonlításban párját ritkítja. A választók a politikai döntéshozóknak tulajdonítják a kedvező vagy kedvezőtlen változásokat, ez pedig olyan döntéseket kényszerít ki, amelyekről meghozataluk pillanatában is lehet tudni, hogy károsak és fenntarthatatlanok. Ez reformciklusokat indít be: a nehezen helyreállított egyensúly rendre felborul, és hozzávetőlegesen tízévente fájdalmas intézkedésekkel kell korrigálni. Ez aláássa a járulékfizetők és a járadékosok rendszerbe vetett bizalmát, és súlyosan érinti azokat a korosztályokat, amelyek a korrekciók fő teherviselői. A politikai kitétség az 1990-es években a döntéshozók számára kedvezőtlen, a 2000-es években viszont kedvező volt. A demográfiai helyzet, a Ratkó-unokák járulékfizetővé válása, miközben a Ratkó-gyermekek még aktívak, lehetővé tett átmeneti, az aktuálisan nyugdíjasok körében népszerű intézkedéseket. A Ratkó-gyermekek most kezdődött nyugdíjba vonulása ennek lehetőségét 10-15 évre elzárja.

64. A döntéshozó számára ilyen helyzetben segítséget jelent az automatikus szabályozás, illetve a megmaradó döntések delegálása független, szakértői és nem politikai tekintéllyel rendelkező testületre. Az automatikus szabályozás azt jelenti, hogy a nyugdíjtörvényben a sarokszámokat

algoritmusok váltják fel. Azaz, példaképpen, nem a korhatárt kell törvénybe iktatni, hanem a korhatárt a körülmények változásaihoz igazító képletet. Ennek szellemében a fentiekben a normál korhatárt a születéskor várható élettartam növekedéséhez kötöttük. Az algoritmusok a beavatkozási lehetőségek számát jelentősen lecsökkentik. A megmaradó beavatkozási lehetőségek a nyugdíjtanács – egy, a parlament által minősített többséggel választott szakértői testület – kezébe kerülnének. Magát a rendszert, benne a szabályozó algoritmusokat és a nyugdíjtanácsot csak a parlament módosíthatná, szintén minősített többséggel.

HIVATKOZÁSOK

- AUGUSZTINOVICS MÁRIA [1993]: Egy értelmes nyugdíjrendszer. *Közgazdasági Szemle* 40, 415–431. o.
- BANYÁR JÓZSEF [2014]: A modern nyugdíjrendszer kialakulásának két története. *Hitelintézeti Szemle*, 14. évf. 4. sz. 154–179. o.
- BERLINGER EDINA [2005]: A nyugdíjrendszer és a diákhitelrendszer összekapcsolása. *Közgazdasági Szemle*, 52. évf. 8. sz. 636–647. o.
- BOTOS KATALIN–BOTOS JÓZSEF [2012]: A nyugdíjreform alapkérdései. *Pénzügyi Szemle Online*, www.penzugyiszemle.hu/vitaforum/a-nyugdijreform-alapkerdesei-5-egy-uj-magyar-nyugdijrendszer-alapjai.
- CIGNO, A. [1992]: Children and pension. *Journal of Population Economics*, Vol. 5. No. 175–183. o.
- CIGNO, A. [1993]: Intergenerational transfers without altruism. *European Journal of Political Economy*, Vol. 9. No. 4. 505–518. o.
- CIGNO, A.–WERDING, M. [2007]: *Children and pensions*. MIT Press, Cambridge MA.
- DEMÉNY PÁL [1987]: Re-linking fertility behavior and economic security in old age: A pronatalist reform. *Population and Development Review*, Vol. 13. 128–132. o.
- GÁBOS ANDRÁS–GÁL RÓBERT IVÁN–KÉZDI GÁBOR [2009]: Birth-order fertility effects of child-related benefits and pensions. A test on Hungarian data. *Population Studies*, Vol. 63. No. 3. 215–231. o.
- GÁL RÓBERT IVÁN [2003]: A nyugdíjrendszer termékenységi hatásai. Vizsgálati módszerek és nemzetközi kutatási eredmények. Megjelent: *Gál Róbert Iván* (szerk.): *Apák és fiúk és unokák*. Osiris, Budapest, 40–50. o.
- GÁL RÓBERT IVÁN–SZABÓ ENDRE–VARGHA LILI [2015]: The age-profile of invisible transfers. The true size of asymmetry in inter-age reallocations. *Journal of the Economics of Ageing*, 5. 98–104. o.
- GÁL RÓBERT IVÁN–VANHUYSSE, P.–VARGHA LILI [2016]: Pro-elderly welfare states within pro-child societies: Incorporating family cash and time into

- intergenerational transfers analysis. Center for Economic Institutions Working Paper Series, 2016-6.
- GALASSO, V.–GATTI, R.–PROFETA, P. [2009]: Investing for the old age: pensions, children and savings. *International Tax and Public Finance*, Vol. 16. No. 4. 538–559. o.
- KOVÁCS ERZSÉBET (szerk.) [2012]: Nyugdíj és gyermekvállalás. Gondolat, Budapest.
- RANGEL, A. [2003]: Forward and backward intergenerational goods: why is social security good for the environment? *American Economic Review*, Vol. 93. No. 3. 813–834. o.
- SAMUELSON, P. A. [1958]: An exact consumption-loan model of interest with or without the social contrivance of money. *Journal of Political Economy*, Vol. 66. No. 6. 467–482. o.
- SIMONOVITS ANDRÁS [2014]: Gyermektámogatás, nyugdíj és endogén/heterogén termékenység – egy modell. *Közgazdasági Szemle*, 61. évf. 6. sz. 672–692. o.
- SINN, H-W. [2005]: Europe's demographic deficit: A plea for a child pension system. *Tinbergen Lectures. De Economist*, 153. 1–45. o.
- VAN GROEZEN, B.–LEERS, TH.–MEIJDAM, L. [2003]: Social security and endogenous fertility. Pensions and child allowances as Siamese twins. *Journal of Public Economics*, Vol. 87. No. 2. 233–251. o.